

KISS ENDRE JÓZSEF

FEHÉR JÓZSEF (1952–2023)

Fehér József három évtizedes igazgatósága alatt a sátoraljaújhelyi múzeum a helytörténeti kutatások bázisa, a város egyik szellemi központja lett. Ő volt az Európában is egyedülálló széphalmi intézmény, A Magyar Nyelv Múzeuma létrehozásának szakmai vezetője, a nyelvmúzeum az ő irányítása alatt indult el az útján. „Kazinczy Ferenc kapitányaként” munkája során mindig Kazinczy örökségének továbbadását, a magyar nyelv védelmét és szeretetét, a város és a térség szellemi kincseinek ápolását, megismertetését tekintette küldetésének.

Fehér József (PIM Magyar Nyelv Múzeuma, archívum)

Szívszorogató, ha valakinek a személyiségét két évszám közé kell préselni. Mindannyian tudjuk, hogy a megélt élettartamnál mennyivel több az ember, több az élet. Nemrég még együtt voltunk, s azt reméltük, hogy folytatjuk a tartalmas vitatkozásokat, de mindezekre már nem kerülhet sor.

Akire emlékezünk, a szülőfalujában, Bodroghalomban – korábbi elnevezése szerint Lukán – látta meg a napvilágot. Elemi iskoláit itt végezte, és – osztályfőnökének javaslatára – a tanulmányait a Sárospataki Református Kollégium – akkorra már államosított – gimnáziumában folytatta. Ezután kitűnő eredménnyel végzett Nyíregyházán, a Bessenyei György Tanárképző Főiskolán magyar-történelem és

népművelő szakon. Katonai szolgálatának befejezésével tiszti rangja az évek múlásával párhuzamosan emelkedett.

Akik az 1950-es évek elején születtek, azok egy fenekestől felforgatott társadalomban kereshették a helyüket, ahol ezúttal nem faji alapon, hanem társadalmi osztályhoz tartozás szerint folyt az emberek üldözése a szocialista embertípus ki-nevelésének az elvetélt kísérlete ürügyén. Nem volt a társadalomnak olyan rétege, amely a megpróbáltatásokat megúszhatta volna. Ezért minden pályakezdőnek sokat számított a családi háttér. Fehér József édesapja, aki valójában a földműveléshez értett, nem a helyi termelőségben helyezkedett el, hanem bejárt Miskolcra a Leninről elnevezett kohászati művekbe fizikai dolgozóként, ahol élmunkás lett, akkoriban jónak számító fizetéssel. Ennél jobb háttér nem kellett akkor egy pályakezdő indulásához.

A végzett diplomást tehát – aki az iskolatársai között gondviselészerűen megtalálta a feleségét is – várta Sátoraljaújhely városának a Művelődési Osztálya. Az 1970-es évek közepétől szervezhetett előadásokat a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat titkáráként. Szerkesztette a város *Újhelyi Körkép* című folyóiratát. Tagja volt az Oktatási, Művelődési és Sport Bizottságnak. Közművelődési előadóként előkészítette a sátoraljaújhelyi Kazinczy Ferenc Múzeum megalapítását, azután harminc éven át igazgatta az intézményt. Hasonló szerepet töltött be később a széphalmi Magyar Nyelv Múzeumának létrehozásában és vezetésében. Már azelőtt gondozta a Kazinczy Emlékkertet és Emlécsarnokot.

Helytörténeti írásokat publikált, és munkálkodott a *Honismeret* folyóirat szerkesztőségében. Száznál több kiállítás rendezése fűződik a nevéhez. Igyekezett a régió nagy és ismert alkotói mellett a fiatal tehetségeket bemutatni. Rendszeresen részt vett újabb köztéri alkotások felavatásán, számtalan emléktábla állításán. Nem hanyagolta el a zenekultúrát: mások mellett a sátoraljaújhelyi Lavotta János nevét viselő zenekar előadása mindig helyet kapott a gyűlések, konferenciák, könyvbemutatók programjaiban. Az ifjúság részére szervezett vers- és prózamondó vetélkedéseket.

Aktívan bekapcsolódott azoknak a szervezeteknek a munkájába, melyeket valószínűleg nem tudok a teljesség igényével felsorolni: Abaúji Helytörténeti Egyesület, Abaúji Szabadegyetem, Anyanyelvápolók Szövetsége, Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Múzeumi Igazgatóság, Bodroghközi Művelődési Egyesület, Magyar Comenius Társaság, Magyar Irodalmi Emlékhelyek Egyesülete, Móricz Zsigmond Művelődési Egyesület (Nyíregyháza), Partiumi és Bánsági Műemlékvédő és Emlékhely Társaság (Nagyvárad), Sárospataki Wass Albert Kör, Tokaji Írótabor.

Központi feladatának Kazinczy Ferenc örökségének további feltárását és továbbadását érezte, együtt a régió szellemi kincseinek bemutatásával s a nyelvművelés gyakorlatával. Maga is részt vett a Kazinczy Ferenc Társaság megalakításában 1984-ben, melynek 1994-től elnöke, 2018-tól tiszteletbeli elnöke volt.

Az 1980-as évek második felében a kádári konszolidáció politikája biztosítani akarta a nem kommunista értelmiség és a jó munkát végző párton kívüliek ellenőrzését, és megengedte, hogy tisztségeket tölthessenek be. Ezt a koncepciót jelesül a Hazafias Népfront testesítette meg, melynek vezetője a legmagasabb pártfunkcioná-

riusok közül került ki, de a tagsága már nem a korábbi káderlapok alapján érvényesülhetett. A nemzeti érzelmű tömegmozgalom engedélyezése és kontrollja egyrészt biztosította, hogy a civilek ne egy újabb 1956 előkészítésén fáradozzanak, másrészt a társadalmi öntevékenységgel, a részleges bekapcsolódással a közéletbe igazolták a fennálló rendszer elviselhetőségét.

A Kazinczy Társaság alapítói között ezért lehetett korábban osztályidegenként kitelepített személyiség vagy református lelkipásztor, aki immár nem volt a „klerikális reakció képviselőjeként” a rendszer ellenségének minősíthető. Az 1984-ben Sátoraljaújhelyben 100 fővel megalakuló Kazinczy Társaság elnöke: dr. Kováts Dániel, a sárospataki tanítóképző igazgatóhelyettese, alelnökök: dr. Bencsik János, a Tokaji Múzeum igazgatója, Gulyás Mihály író, szerkesztő (Tokaj). Az elnökség további tagjai: dr. Hógye István levéltár-igazgató, Fehér József múzeumigazgató, Nagy Géza tanár, etnográfus, a pácini Bodroghközi Múzeum vezetője, Benke György, a pataki Kollégium Tudományos Gyűjteményeinek igazgatója, Katona Rezsőné gimnáziumi tanár (Sátoraljaújhely), Szabó Sándor ny. tanár (Encs), Bojtor István református lelkipásztor (Göncruszka), Falussy József, a Zempléni Múzeum vezetője (Szerencs), Homonnayné dr. Jób Klára, a tanítóképző főiskola docense (Sárospatak). A Társaság létszáma idővel 250 főre emelkedett, kiegészülve tagokkal a Felvidéktől Nyugat-Európaiig, Magyarországtól a Székelyföldre. A szervezési potenciál meg többszöröződött: vezetők és tagok egyaránt igyekeztek a Kazinczy-örökség további feltárásán és továbbadásán fáradozni. A tagságot Hírlevél tájékoztatta az időszerű eseményekről. A *Széphalom* című évkönyv esztendőként akár 60-80 szakmai publikációnak is helyet adott. Kováts Dániel szerkesztésében az évkönyvnek a következő tartalmi egységei állandósultak: Kazinczy és kora, Mesterek és művek, História és hagyomány, Tükrök és tanúk, Számvetés és szemle. Emellett egyre-másra jelentek meg a Kazinczy Könyvtár hiánypótló kötetei és a Társaság egyéb, fűlszáznál is több kiadványa. A Társaság küldöttsége bejárta Kazinczy raboskodásának helyszíneit Csehországtól Kárpátaljáig. Rendszeressé vált a támogató látogatás évente Kazinczy szülőfalujába, Érsemjénbe, ahol a község főterén felújították a Kazinczy-szobrot. A mellette lévő apró emlékház bővített anyaga külön épületbe került, az egykori Bossányi-kúriába, helyet adva az ugyancsak innen származó Csíha Kálmán mártír református püspök, valamint a község szintén híres szülőtte, Fráter Lóránd kiállításainak. A nevezetes szülöttek a főterén is szobrot kaptak, kiegészülve Kazinczy Lajosnak – Kazinczy Ferenc aradi vértanú után kivégzett fiának – az emlékhelyével.

A Kazinczy Társaság küldöttsége tervbe vette, hogy végigjárja Kazinczy erdélyi útját is, méghozzá a Svédországban élő leszármazott – legifjabb Kazinczy Ferenc – társaságában. A különféle művelődési területeket képviselő utazók azután valamilyen megírták külön-külön ennek az erdélyi útnak az élményeit.

Fehér József szinte mindenütt ott volt – különösen az abaúji és zempléni tájakon –, ahol a művelődési események zajlottak. Munkásságát több kitüntetéssel ismerték el. Sokat tett a szülőfalujáért, ahogy „*Zemplén fővárosáért*”, Sátoraljaújhelyért is, ezért mindkét település a díszpolgárává választotta.

Hatvanadik születésnapjára a munkatársai esszékötetet szerkesztettek az írásaiból. Mire hetvenéves lett, összeállította azt a kötetét, amely a családjáról, szülőfalujáról, népéről és népének nagyjairól, találkozásairól, valamint múzeumi emlékeiről szól.

Több száz kiállítás (történeti-irodalmi tárlatok és képzőművészeti bemutatók), számos rendezvény, több mint 200 tudományos és ismeretterjesztő írás, szerzőként, szerkesztőként vagy kiadóként jegyzett kötetek, kiadványok, városi és abaúj-zempléni emléktáblák, szobrok fűződnek a nevéhez. Munkáját több díjjal, kitüntetéssel is elismerték: egyebek mellett Toldy Ferenc-emlékplakettet, Pro Museo emlékérmét, Sátoraljaújhely várostól közművelődési díjat, Bél Mátyás-díjat, Podmaniczky- és Szabadfalvi József-díjat, Borsod-Abaúj-Zemplén megyétől Rákóczi-láncot kapott. 1998-ban szülőfaluja, Bodroghalom, 2016-ban Sátoraljaújhely díszpolgára lett.

Fehér Józsefet úgy ismertük, mint közvetlen, barátságos, békés és bölcs jellemet, aki mélyen elkötelezett hazája szeretetének és szakmájának, s jó szándékú, segítőkészséggel megáldott hazafi. Szerette a humort, szívesen és kedélyesen anekdotázott, de ugyanilyen szívesen megosztotta tudását bármikor mindazokkal, akikkel együtt volt, ugyanakkor tudott tanulni mindenkitől, amikor azt hasznosnak gondolta. Kiemelkedett az átlagosnál intenzívebb kapcsolat- és közösségépítő tevékenységével. Mintha maga is a nyomába lépett volna Kazinczynak, a széphalmi Mesternek, osztozva annak elveiben:

„...társaság, amely egy kis karikát csinál a legjobb szívű emberekből; melyben az ember elfelejti azt a nagy egyenetlenséget, amely a külső világban van; amelyben az ember a Királyt és a legalacsonyabb rendű embert testvérének nézi; amelyben elfelejtkezik a Világ esztelensége felől, s azt látván, hogy minden tagban egy a Lélek, ti. a jónak szeretete dolgozik, örömkönnyeket sír; amelyben ki-ki igyekszik embertársainak nyomorúságát aszerint, amint tehetsége megengedi, könnyíteni; amelyben ki-ki olvasni, tanulni, szerzetes atyjafiait munkái, írásai, példái által tanítani tartozik...”
(Kazinczy Ferenc levele Aranka Györgyhöz).

Személyében annak az élő példáját láttuk, aki a maga területén és eszközeivel – talán kissé naivan – szüntelenül a világ megjobbításán fáradozott.

Ha rá gondolunk, életörömmel teli, derűs alakjára emlékszünk. Ez azonban a valóságnak csupán az egyik arca. Választott múzeumi hivatását gyakorolva tapasztalta, hogy a legjobb akarattal sem megy simán minden. Amit a közép- és felsőoktatásban tanult a marxista oktatás során, abból sok mindent revideálnia kellett. A felgyülemlett problémákat a szervezete szívinfarktushoz közeli állapottal reagálta le, amiből idővel szerencsésen fölerősödött. Azután megrázta őt és feleségét az, hogy két egészséges fiúgyermek után fogyatékkal élő kislányuk született. Így vigasztalódott:

„Szerencsés természettel születtem. Érzem, hogy sok ember szeret engem, és én sok embert szeretek. Az utóbbi fontosabb. Annyi szeretetet összességében sem kaptam, mint az én ártatlan lányomtól. Kaptam egy örök gyereket. Kell ennél több?” (Fehér 2022).

2022-ben a Partiumi és Bánsági Műemlékvédő és Emlékhely Társaság konferenciáján voltunk éppen, amikor az elsőszülött fia – ifj. József – kórházba került. Senki sem gondolt arra, hogy az élete virágjában lévő, sportos fiatalember, a kisiskolás gyermekek édesapja itt befejezi az életét. Felesége – a „nagy mama” –, aki naponta fáradhatatlanul „unokázott”, ezt a csapást nem tudta elfogadni. Az idén pedig jelentéktelen tünetekkel ő maga is kórházba került, és elment a minden élők útján. A helybeliek szerint: „utánahalt a fiának.” Később hallottuk, hogy a kapcsolataiban is sok feszültség gyülemlett össze, s az egészségének gyors leromlása azt mutatta, hogy szeretteinek elvesztését valójában ő sem tudta feldolgozni. Kórházba került, s a szűkebb környezete és a helybeliek már sejtették, hogy ezzel nála is az „utolsó fejezet megírása” kezdődött el.

Fehér József testvérünk sorsán medítálva jutott eszembe a bibliai aranymondás: „Nevetés közben is fájhat a szív, és az öröm vége is lehet bánat.” Ő ugyan római katolikus felekezetű volt, viszont nyitott volt minden krisztusi felekezet felé, s egy keresztyén egység ideálja lebegett a szeme előtt. Utolsó évében intenzívebben érdeklődött az alapvető teológiai kérdések iránt. „Van út, amely egyenesnek látszik az ember előtt, de végül a halálba vezet” – mondja az Ige. De aki innen a földről a mennyei hazába érkezett, az már bizonyosan minden kérdésre választ kapott. Ezzel a reménységgel emlékezünk munkatársunkra, kortársunkra, tagtársunkra, barátunkra.

Szakirodalom

Fehér József 2022. *Mezők üde lelke*. Kazinczy Ferenc Társaság. Sátoraljaújhely–Széphalom. 21.

Kiss Endre József

a Sárospataki Kollégiumi Nagykönyvtár ny. igazgatója

E-mail: nagykonyvtar@gmail.com